

Bemutkozás

A háború vége felé egy abaúji kis faluban születtem és Miskolcon jártam gimnáziumba. Én már Szálasi alatt ültem –szoktam mondani, ha a korom felől kérdeznek. (A munkásmozgalom régi mártírjainak mintájára, akik – ha pechük volt – kipróbálhatták Szálasi, Rákosi és Kádár börtöneit is. – Az ülés mindenesetre igaz: karon vagy bilin.)

Amikor 1967-ben az akkor Marxról elnevezett Közgazdasági Egyetemen diplomát szereztem, a közgazdászképzés fő tárgyai még a metafizika, dialektika, demagógia és retorika voltak. Menet közben váltam közgazdásszá. (De a viccet félretéve, a marxi formációelméletet ma is használhatónak tartom, sőt, nélküle a világot megmagyarázhatatlannak és megérthetetlennek – legalább is materialista szempontból.)

Első munkás éveimet a Külügyminisztériumban majd a Tervhivatalban töltöttem el. Ezután 20 évig az MTA Világgazdasági Kutatóintézetében dolgoztam, fő reszortom a szovjet gazdaság és a szocialista országok gazdaságának kutatása volt. Az intézetet Bognár József, majd Simai Mihály vezette, közvetlen főnököm Pécsi Kálmán volt. Mindhármuktól sokat tanultam (bár más-más tekintetben).

Egy évekig elhúzódó társasházépítés, majd a szocialista gazdaságok megreformálásának kudarca szocialista meggyőződésemet végletesen megingatta, és addig érzett szolidaritásom (a munkásosztállyal és a szegényekkel) egy szélesebb, de ugyanakkor tényleg kiszolgáltatott körre tevődött át, a bioszférára. Így lettem környezetvédő. (A saját kutatási tapasztalatok mellett Kornai Hiánya és Hankiss Diagnózisok c. könyve jelezte számomra a szocialista tervgazdaság, illetve a társadalompolitika nem csak mint gyakorlat, hanem mint elméletek bukását is.)

A VKI-ben a keleteurópa-kutatást és a környezetgazdaságtant a '80-as évek végétől párhuzamosan műveltem, de 1995-ben otthagyni kényszerültem az intézetet, mert igazgatóváltás történt, és az új vezető világszemléletébe nem fért bele, hogy a Világgazdasági Kutatóintézetben a globális és nemzeti környezeti problémákkal is foglalkozzanak.

Egy ideig az akkori Környezetvédelmi Minisztériumban a közgazdasági osztályt vezettem, majd 1997-től nyugdíjazásomig, 2013-ig Kerekes Sándor környezetgazdasági tanszékén, a Corvinus Egyetemen zöld gazdaságpolitikát és környezetgazdaságtant tanítottam és kutatásokat szerveztem. Ezzel párhuzamosan tanítottam a Szegedi Egyetemen, a Nyíregyházi Főiskolán és két szemesztert a Középeurópai Egyetemen is, kurzusokat tartottam az ELTÉ-n és a Debreceni Egyetemen.

A '80-as évek végétől – két évtizeden át – a klímaváltozástól való rettegés határozta meg az életemet, de miután 2009-ben kiderült, hogy a nemzetközi közösség (elsősorban az USA és Kína ellenállása miatt) képtelen érdemi intézkedéseket hozni, és különben is, a klímaváltozás – mint magát erősítő kumulatív folyamat – már megállíthatatlan, attól kezdve, mint kutató, felhagytam a témával, és csak a véletlenben bízom, hogy mint az a kaotikus, átláthatatlanul összetett rendszereknél előfordul, hátha valami véletlen folytán a folyamat megáll. Meg különben is, azóta elkezdtem más témákkal foglalkozni (informatikával és molekuláris

biológiával), és kiderült, hogy még vagy egy fél tucatnyi más módon is kipusztíthatja az emberiség önmagát még ebben a században.

A rendszerváltás idején bábáskodtam a Magyarországi Zöld Párt, majd később a Zöld Alternatíva megalakításánál, és egyik alapítója voltam az MDF gazdasági bizottságának. Voltam a pénzügyminiszter és a gazdasági miniszter tanácsadója és kelet-európa-szakértőként vendégkutató a Harvardon. 1990-es megalakulásától kezdve 25 éven át együtt dolgoztam a Levegő munkacsoporttal. Vállalatoknál sem nem dolgoztam, sem nem képezték kutatásaim, tudományos érdeklődésem tárgyát. Ha kicsit fennköltlen fogalmaznék, akkor azt mondhatnám, hogy munkás éveimet a közjónak szenteltem, a részérdek, vagy az egyéni profitmaximálás (vagy a *shareholder value* növelése) nem érdekelt.

Korábban sem voltak illúzióim a kapitalizmus iránt, de túl a hetvenen még inkább úgy látom, hogy mai világunkban túl nagy teret kap. A csoport szelekció során kifejlődött együttműködés és együttérzés az emberi természetnek ugyanúgy része, mint az egyéni szelekció során kialakult önzés és individualizmus. Ezért van esélye annak, hogy a gazdasági rendszereket nagyobb mértékben építsük az együttműködésre.¹ Persze erősen vitatható, hogy ki képviselje a közjót; az állam? És hogyan szorítsuk vissza az önérdeket? A piac korlátozásával? Sajnos, a közgazdaságtan még mindig főleg a tőzsde működésével és a kereslet feltornázásával van elfoglalva. A környezet védelmére az ökológiai közgazdaságtan már megteremtette a megfelelő eszközrendszert (az externáliák, a közjószág és a támogatások tanáival). De más vonatkozásokban nincs előrelépés. Pedig – mint Akerlof és Shiller kifejti – motivációink csak részben racionálisak, válaszaink pedig szintén csak részben gazdasági jellegűek. Az előbbieknél fele-fele arányt tulajdonítva és egy mátrixon ábrázolva az emberi tevékenységnek csak egynegyede tartozik a gazdasági racionalitás körébe, háromnegyed részben nem-racionális motivációkra nem-gazdasági válaszokat adunk.² Ugyanakkor a főáramú közgazdaságtan életünk minden vonatkozásában a gazdasági racionalitást szeretné érvényesíteni. Na, ebben kellene változást elérni.

Sok publicisztikát írtam, főként a 2000-es és a 2010-es évek közepe közötti évtizedben, a szakmai témákon túl politikai kérdéseket is érintve. Voltak évek amikor havonta jelentek meg írásaim. Ezeket – kötetbe rendezve – a L'Harmattan adta ki 2019-ben, „Ki akar itt Superman lenni?” címen. Az utóbbi években a mesterséges intelligenciával kapcsolatos kutatásokat szervezek, beleértve a téma antropológiai és szociológiai vonatkozásait is.

---

¹ Ezzel ellent mondok Kornainak, aki szerint egy rendszer az alapvető logikája szerint működik, és nem keverhetők tetszés szerint a különböző rendszerekből átvett jellegzetességek; nem tehetek úgy, mintha a szupermarketben vásárolnék, és tetszés szerint leemelem a polcra a nekem tetsző árukat. Bár nagy tisztelője vagyok, ebben azt hiszem, nincs igaza. A modern kapitalizmus mindenütt vegyesgazdaság formájában működik; a jóléti szektort kisebb-nagyobb mértékben kivonták a piaci logika alól, és ezt kell tenni a környezet használatával is. A nagyobb mérvű együttműködés és együttérzés érvényesítése további, hasonló jellegű lépéseket tesz szükségessé.

² George A. Akerlof, Robert J. Shiller: *Animal Spirits*. Avagy, a lelki tényezők szerepe a gazdaságban és a globális kapitalizmusban. Corvina 2011.

Publikációs listámon a tételek száma 400 felé közelít: ebből 15 saját és szerkesztett könyv, másfél száz könyvrészlet, füzet, konferenciakötetben megjelent előadás és szakmai cikk, a maradék pedig publicisztika (melyek nagy részét én „tudományos publicisztikának” nevezem).

Ahogy öregszem, érdeklődésem egyre inkább az élet, mint biológiai jelenség, és egy csodálatos élőlény, a Homo sapiens felé fordul, aki értelmet, szépséget és érzelmet visz a vak, sötét és értelmetlen Univerzumba.

Budapest, 2020. november

dr. Kiss Károly
kandidátus, nyug. egy. docens